

Doğru bilgi doğru kaynaktan alınır...

Beş Asırlık Osmanlı Mahkeme Defteri
GÖYNÜK ŞER‘İYYE SİCİLİ
(H. 908-912 / M. 1503-1507)

Hazırlayanlar

Yrd. Doç. Dr. Raşit GÜNDOĞDU – Selman SOYDEMİR

ÇAMLICA

İstanbul 2015

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	VII
KISALTMALAR	IX

GİRİŞ

İLK OSMANLI AKINLARINDAN XVI. YÜZYILIN BAŞLARINA KADAR GÖYNÜK	XI
--	----

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞER'İYYE SİCİLLERİ HAKKINDA	XVII
A – ŞER'İYYE SİCİLLERİ.....	XVII
B – GÖYNÜK ŞER'İYYE SİCİLLERİ.....	XIX

İKİNCİ BÖLÜM

1503-1507 TARİHLİ GÖYNÜK ŞER'İYYE SİCİLİ.....	XXI
A – NÜSHA	XXI
B – MAHİYETİ VE MUHTEVASI.....	XXII
C – KİŞİLER	XXIII
a - Göynük'te Yaşayan Kişiler.....	XXIV
b - Göynük Dışından Kişiler	XXIX
D – SİCİLDE YER ALAN PADİŞAH HÜKÜMLERİ.....	XXXI
METNİN NEŞRİNDE TAKİP EDİLEN USUL	XXXIV
BİBLİYOGRAFYA	XXXV
HÜKÜM ÖZETLERİ.....	XXXIX
METİN	1
LÜGATÇE	73
DİZİN	77
TIPKIBASIM.....	109

ÖNSÖZ

Osmanlı'dan günümüze kalan arşivlerin zenginliğiyle devamlı iftihar edilse de, zamana yenik düşen veya bilinçli bir şekilde yok edilen hazine-i evrakı hatırlayıp içi titremeyen ilim adamı herhalde yoktur. Ne mutlu ki bu kötü talihten bir şekilde kurtulup günümüze ulaşmayı başaran eserlerle de zaman zaman karşılaşılmaktadır. Bu eser, bazen ismi bilinen ancak cismi meçhul bir vekayiname, bazen bir lügat veya bir divan olurken, bazen de bir şer'îyye sicili veya mühim bir arşiv defteri olabilmektedir.

Tarihin derin karanlıklarına gömülüp kalmışken tesadüfen bulunarak Çamlıca Araştırma Kütüphanesi'ne kazandırılan erken tarihli *Göynük Şer'îyye Sicili*, bu kabilden bir eserdir. Sultan İkinci Bayezid devrine ait olup H. 908-912 / M. 1503-1507 tarihlerini ihtiva eden defterin, Osmanlı Arşivi'nde bulunan ve 18. asır ortalarından başlayan Göynük'e ait diğer şer'îyye sicillerinden takriben 250 yıl daha erken tarihli olması kıymet ve ehemmiyetini artırmaktadır. Bu defter, taşra şer'îyye sicillerinin en erken tarihli olduğuna gibi, Göynük de İkinci Bayezid dönemi Osmanlı şehirleri arasında Bursa ve Kayseri'den sonra sicili günümüze ulaşabilmiş yegâne Anadolu şehridir.

Bilindiği gibi şer'îyye sicilleri Osmanlı devri şer'î mahkemelerinde kadınlar tarafından tutulan kayıtları ihtiva etmekte olup bir şehrin tarih, kültür, aile, toplum, ekonomi, hukuk gibi birçok sahası için önemli kaynak metinlerdir. Bu defterler, son zamanlarda hayli ilerleme göstermiş olan mahallî tarih araştırmaları, köy, mahalle ve mezralara varıncaya kadar yer adlarının tesbiti, tarihî şahsiyetlerin meydana konulması, tarihî müesseselerin belirlenmesi, sanat ve meslek dallarının ortaya çıkarılması gibi konularda birinci dereceden kaynaklardır. Neşrettiğimiz sicil de bu açılardan Göynük tarihine önemli katkılar yapacak mahiyettedir.

Eserin inceleme kısmı, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında ilk Osmanlı akınlarından XVI. yüzyılın başlarına kadar Göynük tarihi incelenmiştir. Şehrin Şehzade Süleyman Paşa tarafından fethedilmesi, İbn Battûta'nın burası hakkındaki intibaları, Bizans döneminde İstanbul'a iskân

edilen Göynüklüer, Fatih'in hocası Akşemseddin ve Göynük, tahrir defterlerine göre şehrin vaziyeti gibi bahisler giriş kısmında ele alınmıştır.

Birinci bölüm, iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda şer'iyye sicilleri hakkında umumi malumat verilmiştir. İkinci kısımda ise münhasıran Göynük şer'iyye sicilleri üzerinde durularak Osmanlı Arşivi'nde bulunan bu sicillerin ihtiva ettikleri yıllar ve sayfa numaraları tablo halinde gösterilmiştir.

İkinci bölümde, neşrettiğimiz *Göynük Şer'iyye Sicili* incelenmeye çalışılmıştır. Sicil defterinin nüsha özelliklerinden bahsedildikten sonra muhtevası üzerinde durulmuş, yıllara ve konularına göre hüküm sayıları tek tek verilmiştir. Müteakiben sicilde ismi geçen kişiler tafsilatlı bir şekilde ele alınmıştır. Burada önce Göynük'te yaşayan şahsiyetler, sonra İstanbul, Bursa, Bolu gibi diğer şehir sakinlerinden olup defterde ismi zikredilen kişiler incelenmiştir. Defterde yer alan padişah hükümleri de ayrı bir başlık altında işlendikten sonra metnin neşrinde takip edilen usulden bahsedilmiştir. Bibliyografyanın ardından araştırmacılara kolaylık olması açısından hüküm özetleri, müteakiben metin kısmı verilmiştir. Az bilinen kelimelerden oluşan lügatçe ve indeksten sonra metnin tıpkıbasımı da eserin sonuna eklenmiştir.

Tarihî açıdan böyle kıymetli bir defterin neşredilmesi konusunda verdikleri destekten dolayı Çamlıca Basım Yayın'ın genel yayın yönetmeni Ömer Faruk Yılmaz'ın şahsında bütün Çamlıca personeline, çalışmayı bütünüyle okuyarak fikirlerini paylaşan Doç. Dr. Bilgin Aydın'a, eserin kitaplaşması konusundaki teşvik ve yardımlarından ötürü Osman Doğan ve Soner Demirsoy'a, fikirlerinden yararlandığımız diğer meslektaşlarımıza teşekkür ederiz. Eserin ilim âlemine faydalı olması en halisane temennimizdir.

Raşit Gündoğdu – Selman Soydemir

KISALTMALAR

a.	Arapça
a.g.e	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
b.	bin (oğul)
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
bkz.	bakınız
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
Eİ ²	Encyclopaedia of Islam (Second Edition)
f.	Farsça
haz.	hazırlayan
İA	Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
İng	İngilizce
İÜEF	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
MŞH.ŞSC.d	Meşihat Şer'iyeye Sicil Defteri
nşr.	neşreden
nr.	Numara
r.	Rumca
s.	sayfa
t.	Türkçe
TT.d	Tapu Tahrir Defteri
TTK	Türk Tarih Kurumu
vd.	ve devamı
v.	varak
vb.	ve benzeri
vs.	ve saire
yay.	yayınlayan
YKY	Yapı Kredi Yayınları

GİRİŞ

İLK OSMANLI AKINLARINDAN XVI. YÜZYILIN BAŞLARINA KADAR GÖYNÜK

Göynük, bağlı olduğu Bolu ilinin 98 km. güneybatısında, dağlık tepelik bir sahada, Sakarya Nehrinin kollarından Göynük Suyu vadisi üzerinde yer almaktadır. Denizden yüksekliği 730 m. olan şehir, orman bakımından hayli zengindir. Osmanlı tarihi boyunca Göynük dışında Torbalı/Tobralı ve Torbalı Göynük isimleriyle anılmıştır. Evliya Çelebi enteresan şekilde Torbalı Gölyük ve Türbeli Köylük gibi isimler de zikretmektedir.

Göynük üzerine ilk Osmanlı akını 691/1292 yılındadır. Köse Mihal ve Samsa Çavuş'un rehberliğinde Osman Gazi, Göynük ve Taraklı (Tarakçı Yenicesi, Yenice) taraflarına akın yapmış, halkı kendisine ısındırmak amacıyla esir almamışsa da çokça ganimet elde etmiştir¹.

Göynük'ün Osmanlı topraklarına katılması, Orhan Gazi zamanında, Şehzade Süleyman Paşa eliyle olmuştur. Fethin tam tarihi kaynaklarda zikredilmemekle beraber bunun 1331 yılında olduğu katiyet kazanmıştır. Orhan Gazi İznik'i fethettikten sonra İzmit'i (İznikmid) oğlu Süleyman Paşa'ya verip onu Taraklı, Göynük ve Mudurnu'yu almakla görevlendirmişti. Süleyman Paşa harekete geçip önce Taraklı üzerine yürüdü. Hisarını savaşız teslim aldı. Göynük ve Mudurnu'yu da aynı şekilde fethetti. Âşıkpaşazâde, Süleyman Paşa'nın buralarda adaletle son derece riayet ettiğini ve bu sebeple civar halkının "Nolaydı kim kadim zamandan bunlar bize hâkim olalardı" diyerek Müslüman olduklarını söylemektedir². Şehzade Süleyman Paşa'nın Göynük'te yaptırdığı, günümüzde de faaliyette olan cami ve hamam vesilesiyle şehirdeki hatırası hâlâ canlıdır.

Osmanlı fethinin hemen akabinde 1332 yılında Göynük'ten geçen İbn Battûta, buranın küçük bir kasaba olup Müslümanların hâkimiyeti altında

¹ Âşıkpaşazâde, *Âşıkpaşazâde Tarihi [Osmanlı Tarihi (1285-1502)]*, haz. Necdet Öztürk, Bilge

² Âşıkpaşazâde, *a.g.e.*, s. 60-61.

fakat kâfirlerle meskûn bulunduğunu söylemektedir. Kasabada yalnızca bir Müslüman bulunmaktadır ki o da buranın hâkimi ile ailesidir. Seyyah, Göynük'ün Orhan Bey'in ülkesine dâhil olduğunu da özellikle belirtir. Bu ifadeler hem fethin 1331 yılında meydana geldiğinin bir teyidi gibidir hem de Aşıkpaşazâde'nin bölge halkının dinî durumu hakkında verdiği bilgilerle birebir örtüşmektedir. Göynük'te yaşlı bir Hıristiyan kadının evinde geceleyen İbn-i Battûta, kasabada safrandan başka bir şey yetiştirilmediğini ve safran ticareti yapıldığını ifade etmektedir³.

Göynük XIV. yüzyıl boyunca bir taraftan Müslüman Türk nüfusun iskânı diğer taraftan yerli gayrimüslimlerin ihtidalarıyla peyderpey İslamlaşmış olmalıdır. Çünkü asrın sonlarına doğru buradan İstanbul'a bir nüfus göçünün olduğu rivayeti bulunmaktadır. Şöyle ki, 1396 yılındaki Niğbolu muzafferiyetini müteakip Yıldırım Bayezid, İstanbul'u üçüncü defa muhasara ettiğinde Bizans imparatoru çeşitli hediyeler gönderip vezirleri gizlice elde etmiş ve muhasaranın kaldırılmasını istemişti. Sulh şartları arasında İstanbul'da bir Türk mahallesinin kurulması maddesi de vardı. İmparator bu oldukça ağır şartı yerine getirmek zorunda kalmış, rivayete göre bugünkü Sirkeci civarında bir mahalle vücuda getirilmiş, evler yapılmış, mescit inşa edilmiş, padişah tarafından kadı tayin edilmişti. İşte bu mahalleye Göynük ve Taraklı hisarlarının halkı getirilerek iskân edilmişlerdi (1397). Fakat Ankara Savaşı'ndan (1402) sonra imparator buradaki Türkleri İstanbul'dan sürüp çıkarmış, bunlar da Anadolu tarafına geçmeye imkânları olmadığından Tekirdağ tarafına gidip geldikleri yerin ismini yaşatmak gayesiyle "Göynüklü" köyünü kurarak orada yerleşmişlerdi⁴.

Bu tarihten itibaren Osmanlı tarih kaynaklarında Göynük ismine tesadüf edişimiz, Fatih Sultan Mehmed'in hocası Akşemseddin'in (1390-1459) burayı vatan tutmasıyla alakalıdır. Aslen Şamlı olup yedi yaşlarındaiken babasıyla birlikte Anadolu'ya gelen Akşemseddin (k.s.), müderris olduktan sonra Osmaniçik'ta, sonrasında Beypazarı ve İskilip'e bağlı Evlek köyünde belli müd-

³ Muhammed Et-Tancî, *İbni Battûta Seyahatnâmesi (Tuhfetü'n-Nuzzâr Fi Garaibi'l-Emsâr)*, I, Mehmed Şerif Paşa tercümesinden sadeleştiren Mümin Çevik, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1993, s. 215.

⁴ Aşıkpaşazâde, s. 92-93; İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, I, İstanbul 1971, s. 110, 122-123; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1982, s. 145-146.

detler ikamet etmiş, 1420’li yıllarda Göynük’e gelerek yerleşmiştir. Göynük’te bir mescid ve değirmen yaptırdığı bilinmektedir⁵. Şeyhi Hacı Bayram-ı Veli’nin (k.s.) irtihalinden sonra onun yerine irşad makamına geçtiği yıllarda da (1429-30) Göynük’te bulunuyordu. Şehzade Mehmed’in hocası olması itibarıyla zaman zaman Edirne’de bulunsa da esas olarak Göynük’ü terk etmediği bilinmektedir. 1453 yılındaki İstanbul muhasarasına devrin birçok şeyh ve âlimiyle beraber Sultan Mehmed’in bizzat yanında bulunarak o da iştirak etti.

Fethi müteakip padişahın taç ve tahtı terk ederek bütünüyle kendisine bağlanmak ve ondan tarikat ahkâmını öğrenmek istemesi üzerine Akşemseddin, “*Senin sâlik olman değil, mâlik olman matlûbdur*” diyerek ve büyük bir dirayet göstererek Fatih’in bu arzusuna engel olmaya çalıştı. Bunu başaramayacağını anlayınca da Göynük’e geri döndü. Hayatının geri kalan yıllarını Göynük’te geçiren Akşemseddin (k.s.), Rebiulahir 863 (Şubat 1459) tarihinde burada vefat etti⁶. Aşağıda geleceği üzere incelememize konu olan *Şer’iyye Sicili*’nde Akşemseddin hazretlerinin oğulları “Şeyhzâdeler” ifadesiyle zikredilmekte ve kendileriyle alakalı bir hüküm yer almaktadır⁷.

Göynük Osmanlı idarî taksimatında bilinenin aksine Bolu’ya değil, Hudavendigâr (Bursa) Sancağı’na bağlı bir kaza merkezi idi ve bu konumunu yüzyıllarca muhafaza etmişti⁸. Göynük kazasının Bolu’ya bağlanması 19. yüzyılın ortalarında, 1850 yılına doğru gerçekleşmiştir. Neşrettiğimiz *Şer’iyye Sicili*’nde de şehir “Livâ-i Hudâvendigâr”a bağlı bir kaza olarak gözükmektedir.

Göynük’ün Hudavendigâr Sancağı’na bağlandığı tarih tam olarak bilinmemektedir. Sancağın hangi bölgeleri içine aldığı dair kesin kayıtlar XV. yüzyıl sonlarından itibaren tahrir defterlerinde yer almaktadır⁹. Bu defterlerden elimizde mevcut en erken tarihli olanı, 892/1487 tarihli mufassal tahrir

⁵ Emîr Hüseyin Enîsî, *Menâkıb-ı Akşemseddîn*, 1301, s. 6-7, 10-11.

⁶ Selman Soydemir, “Arşiv Vesikaları Işığında Akşemseddin Türbesi’nin Geçirdiği Tamirler”, *Yedikta Dergisi Bolu Özel Sayısı*, sayı 1, Yaz 2012, s. 56-58.

⁷ 66 numaralı hüküm. Ayrıca Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde yer alan 928/1521 tarihli ve 111 numaralı tahrir defterinde “Merhûm Şeyh Akşemseddîn hazretlerinin dervişleri mu’âf olgelmişlerdir” şeklinde bir kayıt bulunmaktadır. Bkz. BOA, *TT.d.*, nr. 111, s. 59.

⁸ Feridun Emecen, “Hudâvendigâr”, *DİA*, XVIII, İstanbul 1998, s. 285-286; *Kitâb-ı Cihânnümâ li-Katib Çelebi*, cilt 1 Tıpkıbasım, haz. Fikret Sarıcaoğlu, TTK, Ankara 2009, s. 656.

⁹ Emecen, a.g.m., s. 285.

defteri olup burada Göynük, Hudavendigâr Sancağı'na bağlı bir nahiye merkezidir¹⁰.

Bu defterin başında Göynük zeametini Göynük subaşı Umur'un, babası Seydî Bey ile birlikte tasarruf ettikleri ifade edilmektedir. Burada zikredilen Göynük subaşı Umur'un ismi *Şer'iyye Sicili*'nde "Göynük subaşı Umur Çelebi b. Seydî Bey" olarak geçmekte olup kendisinin müdahil olduğu pek çok hüküm sicilde yer almaktadır.

1487 yılında Göynük'te dokuz mahallenin bulunduğu görülmektedir. İki mahallenin ismi verilmemiştir. İsmi verilen yedi mahalle şunlardır: Hacı Alpi, Babayiler Mescid-i Yayabaşı İlyas, diğer Babayiler Ali Bey Mescidi mahallesi, Çeşme, Şeyh Şemseddin (Akşemseddin hazretlerinin mensuplarının yaşadığı mahalle), Mescid-i Mukbil nam-ı diğer Aksungur ve Yenice. Şeyh Şemseddin mahallesinde hane miktarı yazılmamıştır. Defterde rakam olarak belirtilen 225 hane, 28 mücerredin yer aldığı Göynük'te muaf olanlarla birlikte düşündüğümüzde 1500'e yakın bir nüfusun yaşadığını tahmin edebiliriz¹¹. *Şer'iyye Sicili*'nde bu mahallelerden Babayiler ve Şeyh mahallesinin ismi geçmekte, farklı olarak bir de Hamam mahallesi zikredilmektedir.

928/1521 tarihli müteakip tahrir defterinde göynük zeameti, 1487 tarihli defterde olduğu gibi, yine Umur b. Seydî Bey'in tasarrufundadır. Fakat bu defa ilgili notun sonunda tek başına tasarruf ettiği belirtildiğine göre babası Seydî Bey'in vefat ettiği anlaşılmaktadır. Bu bilginin altına Akşemseddin hazretlerinin dervişlerinin muaf olageldikleri notu düşülmüştür.

34 yıl sonra yapılan bu sayımda Göynük yine dokuz mahalleden oluşmaktadır. 1487 tarihli defterde isimleri verilmeyen mahalleler burada Cami ve Muarriif mahalleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hane sayısı hemen hemen aynı kalırken mücerret sayısı 28'den 99'a çıkmıştır. Verilen rakamlara göre toplam nüfus sayısının önceki sayımla aşağı yukarı aynı olduğunu söyleyebiliriz¹².

¹⁰ BOA, *TT.d.*, nr. 23, s. 206.

¹¹ BOA, *TT.d.*, nr. 23, s. 206-209; Ömer Lütü Barkan – Enver Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988, s. 507; Sema Toprakeşenler, *16. Yüzyılda Göynük ve Yenice-i Taraklı Kazaları*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 1994, s. 31-41.

¹² BOA, *TT.d.*, nr. 111, s. 59-63; Ömer Lütü Barkan – Enver Meriçli, *a.g.e.*, s. 507

937/1530 tarihli icmal tahrir defterinde Akşemseddin dervişlerinin muaf oldukları notu tekrar yer almaktadır. İsimleri aynı olan 9 mahallede 218 hane, 90 mücerret, 3 imam, 1 müezzin ve 23 nefer (Şeyh Şemseddin mahallesi) kayıtlıdır. Hane sayısındaki cüzî düşüşün nüfus miktarına ciddi bir etkisi olmadığını ifade edebiliriz¹³.

Bir asır sonra Göynük'ten geçen Evliya Çelebi'ye göre şehrin, sekiz mahallede iki bin çam tahtası örtülü güzel evleri vardır. Medrese ve darulhadisi yoksa da yirmi kadar sıbyan mektebi, yetmiş beş adet de dükkânı bulunmaktadır. Ahalisi tamamen Türk'tür¹⁴.

¹³ BOA, *TT.d*, nr. 166, s. 93 (*166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530)*), nşr. heyet, Ankara 1995).

¹⁴ Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, II, haz. Zekeriya Kurşun vd., YKY, İstanbul 1999, s. 243-244.